

**Piotr A. Owsiański – Uniwersytet Jagielloński w Krakowie / Jagiellonian University
in Kraków**

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7862-3345>

E-mail: piotr.owsinski@uj.edu.pl

ZAPOMNIANA, PRZEMILCZANA, ODKRYTA..., NIEZNANA – S. MARIA RESTYTUTA KAFKA (SFCC) (1894–1943)¹

Forgotten, Hidden, Discovered..., Unknown – Maria Restituta Kafka (SFCC) (1894–1943)

Streszczenie:

Tematem przewodnim, opublikowanej w języku niemieckim w 2001 roku, monografii Antonia Sagardoy'a jest życie, dzieło i męczeńska śmierć s. Marii Restytuty Kafki (1894–1943), urodzonej pod koniec XIX wieku w austro-węgierskich Husovicach, nieopodal Brna. Autor publikacji prezentuje koleje losu Błogosławionej chronologicznie, nie rezygnując jednocześnie z przedstawienia religijnej interpretacji podjętych przez nią decyzji, oraz ukazania jej przeżyć, towarzyszących zarówno jej pracy, m.in. w podwiedeńskim szpitalu Mödling, jak i odosobnieniu podczas oczekiwania na wykonanie wyroku śmierci, kiedy dojrzewała do przyjęcia swego losu w atmosferze opuszczenia, samotności, lęku, ograniczenia i bezradności, przy jednoczesnym wzrastaniu w wierze i zaufaniu Bogu. Celem artykułu recenzyjnego jest sprawdzenie i omówienie wkładu monografii w bogatą literaturę przedmiotu, ukazującą

¹ A. Sagardoy, *Gelegen und Ungelegen. Die Lebenshingabe von Sr. Restituta*, Wien: Christliche Innerlichkeit 2001, s. 120 (2. Aufl.).

Z uwagi na fakt, że zarówno Austriacy, jak i Czesi uznają s. Marię Restytutę za swoją rodaczkę, warto wspomnieć, iż możliwa jest też czeska wersja jej nazwiska, tj. Maria Restytuta Kafková.

Przy tej okazji pragnę wyrazić swoją wdzięczność s. Birgit Dorfmaier, s. dr Ruth Beinhauer oraz mgr Brigitte Perthold ze Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Chrześcijańskiej Miłości (SFCC) w Wiedniu za zrozumienie i podsygnięcie mojego zainteresowania osobą bł. s. Marii Restytuty oraz udostępnienie niemieckojęzycznej literatury o jej życiu, dziełach, męczeńskiej śmierci i pamięci.

żywoty i dzieła świętych i błogosławionych nie-polskich, żyjących w nieodległej przeszłości. Ponadto celem poniższego tekstu jest próba oceny, czy treść zawarta w recenzowanej książce może stanowić zagadnienie warte opracowania i opublikowania w języku polskim po to, by propagować dokonania austriackiej zakonnicy poza granicami Austrii.

Słowa kluczowe: męczeństwo, Kościół katolicki, nazizm, siostra zakonna, Wiedeń

Abstract:

The main theme of Antonio Sagardoy's monograph, published in German in 2001, is the life, work and martyrdom of nun Maria Restituta Kafka (1894–1943), born at the end of the 19th century in the Austro-Hungarian city of Hucovice near Brno. The author chronologically presents the fate of the Blessed One, without giving up on presenting a religious interpretation of the decisions she made and showing her experiences accompanying her work, among others in the Mödling hospital near Vienna, as well as her isolation while waiting for the execution of the death sentence, when she was maturing to accept her fate in an atmosphere of abandonment, loneliness, fear, limitation and helplessness, while growing in faith and trust in God. The aim of the review article is to check and discuss the contribution of the monograph to the rich literature on the subject, showing the lives and works of non-Polish saints and blessed ones living in the recent past. Moreover, the aim of the following text is to try to assess whether the content contained in the reviewed book may constitute an issue worth developing and publishing in Polish in order to promote the achievements of the Austrian nun outside Austria.

Keywords: martyrdom, Catholic church, nazism, nun, Vienna

*Bo w ogniu doświadcza się złoto,
a ludzi miłych Bogu – w piecu utrapienia.
Bądź Mu wierny, a On zajmie się tobą,
prostuj swe drogi i Jemu zaufaj!
(Syr 2,5–6)*

Niech wyżej przytoczony cytat ze starotestamentowej Mądrości Syracha (Syr) posłuży jako motto, którym z całą pewnością mogą kierować się ludzie niezachwianej wiary w Chrystusa. Z jednej strony te słowa niewątpliwie można odnieść do rzeszy męczenników, oddających swe życie za wiarę w Boga. Jego plan zbawienia lub za życie swoich braci i sióstr w wierze. Z drugiej strony wyżej przytoczony fragment Pisma Świętego może pomóc innym zrozumieć postawę i męczeńską śmierć ludzi, którzy w imię wyznawanych przez siebie wartości są w stanie zapłacić najwyższą cenę.

Jak wskazuje Marcin Cholewa, „[m]ęczeństwo to dawanie świadectwa², a świadectwo jest najlepszą formą komunikacji”³, przy czym:

[M]ówiąc o męczeństwie w kręgu tzw. cywilizacji zachodniej, zazwyczaj mamy na myśli wąskie i swoiście chrześcijańskie rozumienie tego pojęcia, czyli męczeństwo za wiarę. Bardziej szczegółowo oznacza to dobrowolne i heroiczne przyjęcie śmierci zadanej z nienawiści do prawdy chrześcijańskiej, w celu dania świadectwa, czyli wykazania postawy wierności w stosunku do prawdy objawionej lub prawa Bożego. W tak definiowanym pojęciu męczeństwa zawarte są więc trzy elementy: świadectwo, śmierć i heroizm. Wszystko to spina klamrą przykazanie miłości do nieprzyjaciół⁴.

Opisy wagi i doniosłości męczeńskiej śmierci zawarte są już na kartach Starego i Nowego Testamentu, np. w przypadku świętych Machabejczyków czy Eleazara albo Jezusa Chrystusa, Jana Chrzyciela (I w. n.e.), św. Szczepana (I w. n.e.), Apostołów i niektórych ich bezpośrednich uczniów⁵. Tym samym męczeństwo:

[P]rzekazuje [...] odbiorcom ważne treści, przeżycia, a co najistotniejsze, nadaje im wiarygodność. Wszystkie wielkie religie zwracają uwagę na męczeństwo i ukazują je jako nasienie, które jest zacznym ich rozwoju. Sam akt męczeństwa posiada ogromną siłę oddziaływania, szczególnie na społeczność, w której do takiego aktu dochodzi. Męczennik staje się wzorem, bohaterem, przykładem dla innych. To ktoś, kto z jednej strony przyjmuje pewien system wiary, z drugiej zaś demonstruje wolę przeciwstawienia się innemu systemowi. Męczennik często wyznacza granicę, która wcześniej mogła być nieczytelna. Staje się on żywą definicją wiary, za którą chce umrzeć⁶.

Jak przekonuje historia, czasy męczenników wcale się nie skończyły. Wskazywał na to również św. Jan Paweł II (1920–2005), który w swoim *Liście*

² *Męczeństwo* → *martyrologia* (← gr. *mártys* ‘świadek’), por. też Ch. Glehner, *Verfolgung ist ein charakteristisches Zeichen für die Echtheit der Kirche. Märtyrerei seit der Neuzeit und die Aktualität ihres Zeugnisses*. Dysertacja na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Wiedniu, 2010, s. 90–91; T. Kranz, *Martyrologia*, „Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie”, <https://cbh.pan.pl/pl/martyrologia> (dostęp: 1.05.2024).

³ M. Cholewa, *Męczeństwo formą samobójstwa?*, „Polonia Sacra”, 16(2012)1, s. 93.

⁴ K. Kościelniak, *Męczeństwo – chrześcijańska wyłączność?*, „Polonia Sacra”, 16(2012)1, s. 55.

⁵ Zob. M. Starowiejski (red.), *Męczennicy pierwszych wieków chrześcijaństwa*, Kraków: Wydawnictwo WAM, s. 63–106.

⁶ M. Cholewa, dz. cyt., s. 93.

Apostolskim Tertio millennio adveniente (1994), dotyczącym przygotowań do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, pisał:

W naszym stuleciu wrócili męczennicy. A są to często męczennicy nieznani, jakby „nieznani żołnierze” wielkiej sprawy Bożej. Jeśli to możliwe, ich świadectwa nie powinny zostać zapomniane w Kościele. Zgodnie z sugestią Konsystorza trzeba, ażeby Kościoły lokalne, zbierając konieczną dokumentację, uczyniły wszystko dla zachowania pamięci tych, którzy ponieśli męczeństwo. Będzie to miało niewątpliwie charakter i wymowę ekumeniczną. Chyba najbardziej przekonujący jest ten ekumenizm świętych, męczenników. *Communio sanctorum* mówi głośniejsz anieli podziaily⁷.

Na tle wyżej naszkicowanych rozważań widać aż nazbyt wyraźnie, że we wspomnianą przez polskiego papieża, dwudziestowieczną martyrologię chrześcijan wpisuje się także postać austriackiej (ewentualnie czeskiej [?]) zakonnicy – bł. s. Marii Restytuty Kafki (1894–1943), o której można przeczytać m.in. w książce Antonia Sagardoy’a pt. *Gelegen und Ungelegen. Die Lebenshingeabe von Sr. Restituta* [Wien: Christliche Innerlichkeit 2001, s. 120 (2. Aufl.)]⁸.

Lektura wspomnianej publikacji stała się inspiracją do napisania poniższego tekstu, przy czym czas, w którym on powstawał, nie pozostawał także bez wpływu na refleksję nad zawartą w niej treścią. W tym miejscu chodzi bowiem o przeżywany pod koniec kwietnia Dzień Męczeństwa Duchowieństwa Polskiego, który został:

[U]stanowiony przez Episkopat w 2002 r. [...] [jako] kontynuacj[a] corocznego dziękczynienia księży – więźniów KL Dachau. 22 kwietnia 1945 r. ślubowali, że jeśli przeżyją, będą pielgrzymować co roku do kaliskiego sanktuarium św. Józefa. Obóz w Dachau został wyzwolony tydzień później (29 kwietnia 1945 r.) przez armię amerykańską, a ocaleni duchowni do końca życia wypełniali złożone przyrzeczenie. Ich relacje po dziś dzień stanowią świadectwo niewyobrażalnych cierpień, głodu, chorób, ciężkiej pracy, wymyślnych kar i tortur, badań pseudomedycznych, ale z drugiej strony także heroizmu, wiary w Boga i człowieka⁹.

⁷ Jan Paweł II, *List Apostolski Tertio Millennio Adveniente do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem jubileuszu roku 2000*, 1994, s. 37, w: Małopolski Serwis Informacyjny dedykowany świętemu Janowi Pawłowi II, <https://santojp2.pl/tertio-millennio-adveniente/> (dostęp: 1.05.2024).

⁸ Oprócz oryginalnej niemieckiej wersji książki (I wyd. 1996), publikacja dostępna jest również w języku włoskim: *Restituta. Una suora scomoda* (Vienna: Christliche Innerlichkeit 1997) i czeskim: *Vhod či nevhod. Životní obět sestry Marie Restituty* (Brno: Římskokatolická farnost Brno-Lesná 2008).

⁹ 29 kwietnia – *Dzień Męczeństwa Duchowieństwa Polskiego w czasie II wojny światowej*, w: Instytut Pamięci Narodowej, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/5153529->

Obóz koncentracyjny KL Dachau nieopodal Monachium urósł zatem do rangi symbolu martyrologii osób duchownych. W latach 1939–1945 zesłano i przetrzymywano tam w nieludzkich warunkach 2794 zakonników, siostr zakonnych, diakonów, księży i biskupów katolickich, przy czym 1773 z nich pochodziło z Polski. Zginęły tutaj 1034 osoby stanu duchownego, w tym 868 Polaków¹⁰, m.in.: bł. ks. Stefan Frelichowski (1913–1945), bł. ks. Józef Pawłowski (1890–1942), bł. br. Brunon Zembol OFM (1905–1942) czy bł. bp. Michał Kozal (1893–1943). Nie jest to jednak jedyne miejsce kaźni osób duchownych, bowiem ginęły one również w innych obozach koncentracyjnych, np.: na Majdanku, w Auschwitz, Mauthausen, Sachsenhausen oraz Stutthofie. Wśród świętych i błogosławionych, którzy złożyli tam najwyższą ofiarę, wymienić można chociażby: bł. ks. Romana Archutowskiego (1882–1943), św. o. Maksymiliana Marię Kolbego (1894–1941), bł. ks. Józefa Cebulę (1902–1941), bł. o. Innocentego Guza (1890–1940) i bł. s. Marię Julię Rodzińską OP (1899–1945). Oprócz wyżej wymienionych obozów śmierci, duchowni oddawali swe życie również w innych miejscach, jak np.: Berezecz, Borowikowszczyzna, Borysów, Gdeszyn, Góra Pietralewicka k. Słonimia, Las Piaśnicki, Las Pilicki, Nawojowa Góra, Palmiry, Piotrków Kujawski, Płonkowo, Rosica, Stanisławów, Warszawa oraz Witowo-Kolonia¹¹. Wreszcie należy wspomnieć o heroicznym czynie 11 polskich Błogosławionych Męczenniczek z Nowogródka, rozstrzelanych w sierpniu 1943 roku, gdy same zgłosiły się do Gestapo, aby oddać swoje życie za 120 osób aresztowanych i przeznaczonych do rozstrzelania¹². Dużo później cierpienia i męczeńskiej śmierci, zadanej przez komunistyczny aparat państwowy, doświadczył także bł. ks. Jerzy Popiełuszko (1947–1984), który miał odwagę głośno krytykować władzę komunistyczną w Polsce, angażować się w sprawy środowisk robotniczych i wspierać „Solidarność”¹³.

Statystyki świadczą o tym, że – niewątpliwie – wśród osób wyniesionych na ołtarze, oddających swe życie za wiarę, ojczyznę oraz wartości i ideały,

kwietnia-Dzien-Meczenstwa-Duchowienstwa-Polskiego-w-czasie-II-wojny-swiatowej.html (dostęp: 2.05.2024); *Das Unbehagen an Dachau*, w: Radiodienst Polska, <http://www.radiodienst.pl/unbehagen-an-dachau/?print=print> (dostęp: 2.05.2024).

¹⁰ Tamże; por. też M. M. Gorajczyk, *Losy duchowieństwa polskiego więzionego w niemieckich obozach koncentracyjnych w latach 1940–1945 na przykładzie ojców misjonarzy – więźniów KL Auschwitz i KL Dachau*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 61(2022)1, s. 147–174.

¹¹ Por. *108 Martyrs of World War II*, w: *CatholicSaints. Info notes about your extended family in heaven*, <http://catholicsaints.info/108-martyrs-of-world-war-ii/> (dostęp: 2.05.2024).

¹² Zob. M. T. Górka, *Męczennice z Nowogródka*, „Opoka”, https://opoka.org/pl/biblioteka/T/TS/swieci/b_nowogrodek2.html (dostęp: 2.05.2024).

¹³ Zob. J. Żaryn, *Błogosławiony ksiądz Jerzy Popiełuszko (1947–1984)*, Kraków: Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2013, s. 1–14.

którymi żyły, można odnaleźć wiele Polaków. Książka Sagardoy'a dobitnie pokazuje jednak, że Polska nie ma monopolu na wielkie postacie, które walczyły nie tylko za, lecz również dla Chrystusa i ludzi¹⁴.

Autor omawianej poniżej publikacji – Antonio Sagardoy (OCD) jest rzymskokatolickim księdzem, wikariuszem biskupim diecezji St. Pölten (Austria) oraz autorem licznych publikacji książkowych, których tematyka dotyczy m.in. żywotów oraz działalności świętych i błogosławionych Kościoła katolickiego, np. św. Teresy z Lisieux¹⁵ (1873–1897) czy św. Teresy z Ávili¹⁶ (1515–1582). W 1962 roku wstąpił do Zakonu Braci Karmelitów Bosych Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel w Wiedniu, gdzie studiował teologię. W 1969 roku przyjął święcenia kapłańskie. Później piastował funkcje przeora, prowincjała i kierownika duchowego w Seminarium Duchownym w Innsbrucku. W 2023 roku Sagardoy został mianowany wikariuszem biskupim do spraw osób konsekrowanych¹⁷. Jedną z błogosławionych, którym poświęcił swoją publikację jest – wspomniana już wcześniej – s. Maria Restytuta Kafka, pozostająca – mimo starań wielu ludzi i organizacji w Austrii – wciąż anonimową błogosławioną, o której życiu i męczeńskiej śmierci niestety mało kto wie w kraju nad Wisłą.

S. Maria Restytuta¹⁸ – bo takie imię zakonne przyjęła Helena Kafka (szóste z siedmiorga dzieci Antoniego Kafki i Marii Stehlik) w trakcie swoich

¹⁴ W tym miejscu można wymienić m.in. św. Tomasza Morusa (1478–1535), bł. s. Otylię Baumgarten (1750–1794), bł. s. Marię Annę Vaillot (1734–1794), bł. Franciszka Jägerstättera (1907–1943), bł. ks. Bernarda Lichtenberga (1875–1943), bł. ks. Karola Leisnera (1915–1945), bł. ks. Ottona Neururera (1882–1940), bł. ks. Engelmara Unzeitiga (1911–1945), bł. o. Michała Augustyna Pro (1891–1927), bł. s. Teresę od Dzieciątka Jezus i św. Jana od Krzyża (1909–1936), bł. s. Marię Laurę Mainetti (1939–2000), św. bp. Oskara Arnulfa Romero (1917–1980) czy bł. ks. Józefa Puglisi (1937–1993). Por. Ch. Glechner, dz. cyt., s. 121–242.

¹⁵ A. Sagardoy, *Mein Weg ist Vertrauen. Thérèse von Lisieux. Texte zur Besinnung*, Wien: Verlag Christliche Innerlichkeit 2018.

¹⁶ A. Sagardoy, *Teresa von Avila – viele Wege zu Gott*, Wien: Verlag Christliche Innerlichkeit 2015; A. Sagardoy, *Przekraczać granice. Św. Teresa od Jezusa*, Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2005.

¹⁷ P. Antonio Sagardoy OCD, w: *Karmelitenkonvent*, Wien, <https://www.karmel.at/p.antonio/> (dostęp: 2.05.2024); P. Antonio Sagardoy ist neuer Bischofsvikar in St. Pölten, w: Ordensgemeinschaften Österreich. Präsent, Relevant. Wirksam, <https://www.ordensgemeinschaften.at/portal/news/article/463.html&ts=1714652333715> (dostęp: 2.05.2024).

¹⁸ Wszystkie dane biograficzne s. Marii Restytuty zaczerpnięte z: A. Sagardoy, *Gelegen und Ungelegen. Die Lebenshingabe von Sr. Restituta*, Wien: Christliche Innerlichkeit 2001; J. Mikrut, red., *Blutzeugen des Glaubens. Martyrologium des 20. Jahrhunderts Diözesen Wien, Eisenstadt, St. Pölten*, T. 1, Wien 1999, s. 125–139; E. R. Beinbauer, *Selige Maria Restituta Helene Kafka – Märtyrerin aus dem Widerstand. Reflexionen zum Gedenken an eine katholische NS-Gegnerin*, w: *Gedenken*

ślubów zakonnych w 1916 roku – przysłała na świat 1 maja 1894 roku w czechosłowackich Husovicach, będących współcześnie miejską i katastralną częścią Brna. Wkrótce po narodzinach Heleny rodzina przeniosła się do Wiednia, gdzie Antoni Kafka jako szewc zarabiał na życie i utrzymanie swoich najbliższych. Rodzice wychowywali swoje latorośle w głębokiej i żywej wierze, uczestnicząc w niedzielnych mszach oraz czuwając nad regularnym przyjmowaniem sakramentów. Mimo ubóstwa wszystkie dzieci odznaczały się pogodą ducha i radością życia. W Wiedniu Helena uczęszczała do szkoły podstawowej. Po spełnieniu obowiązku szkolnego i roku pobierania nauki w szkole gospodarstwa domowego podjęła pracę jako służąca, a następnie jako sprzedawczyni w sklepie z tytoniem. Po dwóch latach zdecydowała się porzucić to zajęcie, aby przyjąć posadę pielęgniarki wspierającej personel medyczny Miejskiego Szpitala w Lainz na przedmieściach Wiednia (niem. *Städtisches Krankenhaus Wien-Lainz*), w którym zetknęła się z siostrami zakonnymi ze Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Chrześcijańskiej Miłości (SFCC, niem. *Franziskanerinnen von der christlichen Liebe*, łac. *Congregatio Sororum Tertio Ordinis Sancti Francisci a Caritate Christiana*). Kontakt z zakonnkami pozwolił dojrzewać w niej pragnieniu wstąpienia do zakonu, aby tam mogła poświęcić swe życie Bogu. Pomimo zdecydowanego sprzeciwu ze strony rodziców Helena ostatecznie zasiadła szeregi tego zgromadzenia w 1914 roku, a wraz z początkiem nowicjatu przyjęła nowe imię zakonne, upamiętniające wczesnochrześcijańską męczennicę Restytutę. To właśnie w tym okresie s. Maria Restytuta bezpowrotnie określiła charyzmat swojego przyszłego życia zakonnego, doceniając ogromną rolę sakramentów, regularnej spowiedzi, cichej modlitwy przed tabernakulum oraz modlitwy różańcowej. Do ostatniego dnia swego ziemskiego życia odczuwała zamiłowanie do modlitwy na różańcu, a szczególnie czcياً otaczała Matkę Bożą Bolesną. O jej pięknej i zażyłej relacji z Bogiem i Maryją świadczy także skrawek papieru, włożony między kartki brewiarza, który miała ze sobą w więzieniu. Na owych kartkach widniał bowiem tekst pieśni, śpiewanych przez nią przed śmiercią. Jedną z nich była pieśń maryjna z fragmentem refrenu: „Matko, o nie opuszczaj mnie, dopóki śmierć nie zajrzy w oczy me” (niem. „*Mutter, o verlass mich nicht, bis mir das Aug' im Tod einst bricht*“), a inną – *Być bliżej Ciebie chcę* (niem. *Näher, mein Gott, zu Dir*)¹⁹. Oprócz życia zakonnego s. Maria Restytuta poświęciła się również służbie drugiemu człowiekowi, najpierw jako pielęgniarka wspierająca personel medyczny Miejskiego Szpitala w Lainz, a od 1919 roku w szpitalu w Mödling,

und Mahnen in Niederösterreich. Erinnerungszeichen zu Widerstand, Verfolgung, Exil und Befreiung, red. H. Arnberger, C. Kuretsidis-Haider, Wien: Verlag Mandelbaum 2011, s. 128–143.

¹⁹ Por. S. M. Restytuta Kafka, odręczna notatka, w: A. Sagardoy, *Gelegen und Ungelegen. Die Lebenshingabe von Sr. Restituta*, Wien: Christliche Innerlichkeit 2001, s. 100.

gdzie – jako instrumentariuszka – asystowała podczas przeprowadzanych tam operacji chirurgicznych. Gadatliwość oraz niepohamowana chęć poprawiania wszystkiego wokół nie przysparzały jej sympatii wśród innych siostr, ale we współpracy z jednym z chirurgów w Mödling (również mało lubianym ze względu na jego trudny i szorstki charakter) pozwoliły jej na to, aby w krótkim czasie zostać pierwszą instrumentariuszką, anestezjologiem oraz prawą ręką ordynatora. Jej usposobienie trafnie oddają dwa przezwiska, nadane jej przez ludzi, z którymi miała kontakt: *Wszchemogąca w sali operacyjnej* (niem. *Allgewaltige des Operationssaales*) oraz *Siostra Resoluta* (niem. *Sr. Resoluta*). Jej charakter był zatem przyczyną tego, że jedni nie do końca mogli pogodzić się z jej, momentami, szorstkim obyciem, co wywoływało w nich obawę przed nią, jej zachowaniem i niekiedy ostro brzmiącymi uwagami, a inni wyraźnie darzyli ją sympatią za prostolinijność, prostoduszność, gotowość do niesienia pomocy oraz poczucie humoru. Wszystkie te cechy czyniły z niej niewątpliwie „nietypową siostrę zakonną” jak na owe czasy. Największą miłością darzyła chorych, o których fizyczne i duchowe życie szczególnie dbała. Nie ograniczało się to jednak wyłącznie do samego szpitala, lecz przybierało również kształt odwiedzin u chorych już poza jego murami. Po wielogodzinnych operacjach często raczyła się gulaszem i kuflem piwa w gospodzie położonej nieopodal lecznicy.

Wraz z przyłączeniem Austrii do Trzeciej Rzeszy (w 1938 roku) zmieniły się również okoliczności pracy i funkcjonowania szpitala w Mödling, w którym ograniczono działalność siostr zakonnych. Ponadto wśród personelu tejże placówki znajdowali się też narodowi socjaliści, co nierzadko prowadziło do napięć i konfliktów. S. Maria Restytuta nie dawała się jednak zastraszyć i szczerze demonstrowała swój negatywny stosunek do narodowego socjalizmu i wypływających z niego rasistowskich i wrogich wobec wiary szykan, co w rezultacie ściągnęło na nią pogardę i nienawiść nazistów. W końcu doszło do ostrego konfliktu między nią i fanatycznym lekarzem SS – dr. Lambertem Stumfohlem, którego szpiegowanie i ciągłe podsłuchiwanie jeszcze dodatkowo wzmagają panującą atmosferę strachu i nieufności. Jako że często musiał znosić bezlitosną krytykę ze strony niewykwalifikowanej w dziedzinie medycyny s. Marii Restytuty, zrodziło się w nim pragnienie zemsty za jej niepokorne zachowanie. W 1940 roku oddano do użytku nowy oddział szpitala w Mödling. Na ścianach jego sal – mimo kategorycznego zakazu ze strony władz nazistowskich – s. Maria Restytuta własnoręcznie powiesiła krzyże, co szczególnie kłóciło się ze światopoglądem dr. Stumfohla, który po pewnym czasie, odwiedzając nowo powstały oddział, surowo nakazał usunięcie krzyży ze ścian. S. Maria Restytuta, pozostając niewzruszoną, zdecydowanie sprzeciwiła się temu rozkazowi. Wydarzenie to wprawdzie nie pociągnęło za sobą widocznych konsekwencji, ale od tej pory wrogowie siostry zaczęli szukać pretekstu, aby się jej pozbyć. Na początku grudnia 1941 roku okazja właściwie nadarzyła się sama, ponieważ s. Maria Restytuta została podsłucha-

na, gdy – celem sporządzenia maszynopisu przez kalkę – dyktowała pacyfistyczną, patriotyczną pieśń żołnierską oraz ulotkę o zakłócaniu nabożeństwa przez Hitlerjugend. O wszystkim doniesiono dr. Stumfohlowi, który o całym zajściu powiadomił Gestapo. Wiadomość o donosie dotarła także do s. Marii Restytuty. Mijały tygodnie, ale nic się nie działo, więc siostra – pełna nadziei – zaczęła przypuszczać, że jej czyn nie przyniesie już żadnych konsekwencji. Bardzo się jednak pomyliła, gdyż w Środę Popielcową, 18 lutego 1942 roku, została aresztowana przez funkcjonariuszy Gestapo, którzy wyprowadzili ją bezpośrednio z sali operacyjnej i przewieźli do więzienia policyjnego. Po trzech tygodniach została przekazana wiedeńskiemu Sądowi Okręgowemu, a 29 października 1942 roku Trybunał Ludowy (niem. *Volksgerechtshof*) skazał ją na karę śmierci za przygotowywanie i propagowanie podburzających treści wrogich państwu. Tym samym jej czyn zakwalifikowano jako „zdradzieckie wspieranie wroga ojczyzny” (niem. *landesverräterischer Feindbegünstigung*) oraz „przygotowywanie zdrady stanu” (niem. *Vorbereitung zum Hochverrat*). Mimo licznych próśb o ułaskawienie, np. tej, skierowanej do władz państwowych przez kardynała Teodora Innitzera (1875–1955), wyrok wykonano w dniu 30 marca 1943 roku. S. Maria Restytuta po pięciu miesiącach przebywania w celi śmierci została ścięta na gilotynie z następującymi słowami na ustach: „Dla Chrystusa żyłam, dla Chrystusa chcę umrzeć” (niem. „*Für Christus habe ich gelebt, für Christus will ich sterben*“)²⁰. Następnie męczenniczka została potajemnie pochowana w masowym grobie na Cmentarzu Centralnym w Wiedniu, gdyż funkcjonariusze Gestapo obawiali się, że publiczny pogrzeb skazanej może posłużyć jako okazja do niepożądanego działania propagandowego i gloryfikacji zdrajczynie. Jej śmierć miała posłużyć nazistom jako odstraszący przykład dla innych, którzy nie godzili się z obranym przez władze totalitarne paradygmatem polityki. Jednocześnie była ona jedyną kobietą w Trzeciej Rzeszy, która została skazana na śmierć i zlikwidowana na mocy oficjalnego (pseudo)legalnego wyroku sądu²¹.

W dniu 21 czerwca 1998 roku s. Maria Restytuta, wraz z dwoma innymi Austriakami: Jakubem Kernem (1897–1924) i Antonim Schwartzem (1852–1929), została ogłoszona błogosławioną przez papieża Jana Pawła II, podczas jego trzeciej pielgrzymki do Austrii (18–21 czerwca 1998 roku).

Męczeństwo s. Marii Restytuty dobiegło końca na szafocie, ale zaczęło się ono właściwie już dużo wcześniej, tzn. podczas jej pobytu w celi śmierci, gdzie godziła się z wyrokiem Boga i dorastała oraz dojrzewała do jego przyjęcia. Oczywiście można zapytać, czy jej zdecydowany sprzeciw wobec zdjęcia krzyży był mądry i sensowny. Przecież jedna zakonnica w Wiedniu nie mogła zburzyć planów urzeczywistnienia tysiącletniej Rzeszy Niemieckiej.

²⁰ S. M. Restytuta Kafka, w: A. Sagardoy, *Gelegen und Ungelegen. Die Lebenshingabe von Sr. Restituta*, tłum. P. A. O., Wien: Christliche Innerlichkeit 2001, s. 100.

²¹ Por. Ch. Glechner, dz. cyt., s. 163.

Ale jej sprzeciw miał znaczenie i był jasnym głosem pośród morza milczenia. Powodem oporu s. Marii Restytuty był bowiem ucisk wiary, a wiersz, który dyktowała do przepisania na maszynie, był jedynie manifestacją tego oporu. Dla narodowych socjalistów stał się on tylko w porę znalezionym pretekstem, aby pozbyć się niewygodnej i niepokornej siostry zakonnej przez skazanie jej na śmierć z powodów politycznych, a nie religijnych, jakim było zawieszenie krzyży na ścianach sal szpitalnych lub odmowa ich usunięcia²².

Recenzowana książka Antonia Sagardoy'a w przystępny i obiektywny sposób prezentuje historyczne fakty, a przy tym interpretuje je również z punktu widzenia wiary i religii. Oprócz szczegółowego przedstawienia przebiegu zdarzeń, czytelnik poznaje dokładnie motywy działania wspomnianej męczennicy z Austrii. Ponadto podczas lektury książki czytający doznaje wrażenia, jakby żył w czasach s. Marii Restytuty – jakby obserwował ją, towarzyszył jej w pracy, przysłuchiwał się jej rozmowom, identyfikował się z nią i wreszcie współodczuwał jej ból, samotność, bezradność, strach i niepewność. Czytelnik kroczy wraz z Błogosławioną jej drogą do świętości, a „siedząc” razem z nią w celi śmierci, widzi jej przeobrażenie i niemal odczuwa rosnące w niej zaufanie do Boga i Maryi. Wrażenie takie potęguje również przemyślana struktura publikacji, której (zwłaszcza późniejsze) tytuły rozdziałów i podrozdziałów przypominają tytuły stacji drogi krzyżowej, np. 6.2. *Środa Popielcowa* (niem. 6.2. *Aschermittwoch*), 6.4. *Za kratami* (niem. 6.4. *Hinter Gittern*), 7.2. *Poddana w nadziei* (niem. 6.4. *Ergeben in Hoffnung*), 8.1. *Ostatnie miejsce* (niem. 8.1 *Der letzte Platz*), 9. *Skazana na śmierć* (niem. 9. *Zum Tod verurteilt*).

Cenną zaletą wspomnianej publikacji jest także dosłowne przytaczanie słów s. Marii Restytuty, które ta spisała w swoich listach, wysyłanych do najbliższych. Dzięki takiemu rozwiązaniu czytelnik wchodzi niejako w dialog z Błogosławioną, której słowa może sam zrozumieć, odnieść do siebie, zinterpretować i poddać refleksji. Fragmenty jej korespondencji pozwalają odbiorcy delikatnie, ale i nieśmiało zaglądać w serce i sumienie męczennicy, przez co może on dzielić szeroką gamę odczuwanych przez nią uczuć i przeżyć, które targały jej wewnątrz²³.

Niewątpliwie książka Sagardoy'a jest wartościową publikacją dla chrześcijanina, który poszukuje wzorców w życiu i działalności świętych i błogosławionych. Książka ta stanowi również cenne źródło wiedzy dla chrześcijan, chcących poznać koleje losu świętych i błogosławionych, żyjących w nieodległej przeszłości. Wreszcie jest ona ważną pozycją również dla tych, którzy szczególnie interesują się okresem II wojny światowej (1939–1945), przy czym realia życia zostały w niej ukazane niejako z drugiej strony, tzn. wewnątrz

²² Por. Ch. Glechner, dz. cyt., s. 164.

²³ Por. A. Sagardoy, *Gelegen und Ungelegen*, dz. cyt. s. 59–60, 86, 90, 94.

III Rzeszy (1933–1945) – bowiem jej bohaterami są Niemcy i Austriacy, także doznający ucisku ze strony władz nazistowskich²⁴.

Smutkiem napawał jednak fakt, że tak interesująca, ważna i dobrze napisana, przed ponad dwudziestoma laty, książka o wielkiej wojownicze za sprawy wiary, Kościoła, wolności, godności i swojej ojczyzny, nie była znana polskiemu czytelnikowi, który mógłby wiele z niej zaczerpnąć. Żał potęguje również informacja, że wspomniana monografia została wcześniej przetłumaczona na inne języki (por. przyp. 8 i wykaz literatury), oraz że pozostałe publikacje Sagardoy’a są dostępne w języku polskim i zostały wydane przez polskie wydawnictwa (np. Sagardoy A., *Przekraczać granice. Św. Teresa od Jezusa*, Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2005). Tym większą radość można zatem odczuwać z powodu tego, że w końcu i to dzieło Sagardoy’a od niedawna – tj. od października 2024 roku – stało się dostępne w kraju nad Wisłą w języku zrozumiałym dla jego mieszkańców (tytuł publikacji w języku polskim brzmi: Sagardoy A., *W porę i nie w porę. Męczeństwo i ofiara Siostry Marii Restytuty*, Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2024).

Bibliografia

- Beinhauer E. R., *Selige Maria Restituta Helene Kafka – Märtyrerin aus dem Widerstand. Reflexionen zum Gedenken an eine katholische NS-Gegnerin*, w: *Gedenken und Mahnen in Niederösterreich. Erinnerungszeichen zu Widerstand, Verfolgung, Exil und Befreiung*, red. H. Arnberger, C. Kuretsidis-Haider, Wien: Verlag Mandelbaum 2011, s. 128–143.
- Cholewa M., *Męczeństwo formą samobójstwa?*, „Polonia Sacra” 16(2012)1, s. 91–109.
- Das Unbehagen an Dachau*, w: Radiodienst Polska, <http://www.radiodienst.pl/unbehagen-an-dachau/?print=print> (dostęp: 2.05.2024).
- Fallada H., *Każdy umiera w samotności*, T. 1–2, tłum. J. Rawicz, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1989.
- Glechner Ch., *Verfolgung ist ein charakteristisches Zeichen für die Echtheit der Kirche. Märtyrer seit der Neuzeit und die Aktualität ihres Zeugnisses*. Dysertacja na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Wiedniu, Wiedeń 2010.
- Gorajczyk M. M., *Losy duchowieństwa polskiego więzionego w niemieckich obozach koncentracyjnych w latach 1940–1945 na przykładzie ojców misjonarzy – więźniów KL Auschwitz i KL Dachau*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 61(2022)1, s. 147–174.

²⁴ Por. też H. Wereszycki, *Historia Austrii*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum 1986, s. 297–303; H. Fallada, *Każdy umiera w samotności*, tłum. J. Rawicz, T. 1–2, Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1989; P. Seewald, *Benedykt XVI. Życie*, tłum. W. Szymona, Kraków: Znak 2021, s. 84–110.

- Górska M. T., *Męczennice z Nowogródka*, „Opoka”, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TS/swieci/b_nowogrodek2.html (dostęp: 2.05.2024).
- Jan Paweł II, *List Apostolski Tertio Millennio Adveniente do biskupów, duchowieństwa i wiernych w związku z przygotowaniem jubileuszu roku 2000*, 1994, w: Małopolski Serwis Informacyjny dedykowany świętemu Janowi Pawłowi II, <https://santojp2.pl/tertio-millennio-adveniente/> (dostęp: 1.05.2024).
- Kościelniak K., *Męczeństwo – chrześcijańska wyłączność?*, „Polonia Sacra” 16(2012)1, s. 55–78.
- Kranz T., *Martyrologia*, „Centrum Badań Historycznych Polskiej Akademii Nauk w Berlinie”, <https://cbh.pan.pl/pl/martyrologia> (dostęp: 1.05.2024).
- 29 kwietnia – Dzień Męczeństwa Duchowieństwa Polskiego w czasie II wojny światowej, w: Instytut Pamięci Narodowej, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/51535,29-kwietnia-Dzien-Meczenstwa-Duchowienstwa-Polskiego-w-czasie-II-wojny-swiatowej.html> (dostęp: 2.05.2024).
- 108 Martyrs of World War II, w: CatholicSaints. Info notes about your extended family in heaven, <http://catholicsaints.info/108-martyrs-of-world-war-ii/> (dostęp: 2.05.2024).
- Mikrut J., red., *Blutzeugen des Glaubens. Martyrologium des 20. Jahrhunderts*, T. 1, Diözesen: Wien, Eisenstadt, St. Pölten, Wien 1999.
- P. Antonio Sagardoy OCD, w: Karmelitenkonvent Wien, <https://www.karmel.at/p.antonio/> (dostęp: 2.05.2024).
- P. Antonio Sagardoy ist neuer Bischofsvikar in St. Pölten, w: Ordensgemeinschaften Österreich. Präsent, Relevant. Wirksam. <https://www.ordensgemeinschaften.at/portal/news/article/463.html&ts=1714652333715> (dostęp: 2.05.2024).
- Sagardoy A., *Gelegen und Ungelegen. Die Lebenshingabe von Sr. Restituta*, Wien: Christliche Innerlichkeit 2001 (wyd. pierwsze 1996).
- Sagardoy A., *Restituta. Una suora scomoda*, Vienna: Christliche Innerlichkeit 1997.
- Sagardoy A., *Vhod či nevhod. Životní oběť sestry Marie Restituty*, Brno: Římskokatolická farnost Brno-Lesná 2008.
- Sagardoy A., *Mein Weg ist Vertrauen. Thérèse von Lisieux. Texte zur Besinnung*, Wien: Verlag Christliche Innerlichkeit 2018.
- Sagardoy A., *Teresa von Avila – viele Wege zu Gott*, Wien: Verlag Christliche Innerlichkeit 2015.
- Sagardoy A., *Przekraczać granice. Św. Teresa od Jezusa*, Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2005.
- Sagardoy A., *W porę i nie w porę. Męczeństwo i ofiara Siostry Marii Restytuty*, tłum. P. A. Owsiniński, Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2024.
- Seewald P., *Benedykt XVI. Życie*, tłum. W. Szymona, Kraków: Znak 2021.
- Starowieyski M. (red.), *Męczennicy pierwszych wieków chrześcijaństwa*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2020.
- Wereszycki H., *Historia Austrii*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Ossolineum 1986.
- Żaryn J., *Błogosławiony ksiądz Jerzy Popiełuszko (1947–1984)*, Kraków: Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu 2013.

Piotr A. Owskiński – ur. w 1984 roku w Chmielniku, doktor nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa, adiunkt w Zakładzie Dydaktyki i Historii Języka Niemieckiego Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Autor i współautor publikacji książkowych (ostatnia: *Textlinguistische und phonematisch-graphematische Untersuchung der Achtvermerke im Schweidnitzer Proskriptionsbuch aus dem 14. und 15. Jahrhundert*, Berlin: Peter Lang 2024), kilkudziesięciu artykułów naukowych i recenzyjnych, publikacji dydaktycznych oraz przekładów (ostatni: Sagardoy A., *W porę i nie w porę. Mężczyństwo i ofiara Siostry Marii Restytuty*, Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 2024); przedmiot zainteresowań naukowych: historia języka niemieckiego, gramatyka historyczna języka niemieckiego, grafematyka tekstów średnio-wysoko-niemieckich i wczesno-nowo-wysoko-niemieckich, lingwistyka tekstu, tłumaczenie, onomastyka, językowy obraz świata, języki specjalistyczne w ramach terminologii prawa i medycyny, interferencja i transfer językowy; członek Gesellschaft für deutsche Sprache e. V. (GfdS) oraz Polskiego Towarzystwa Językoznawczego (PTJ).